

GUARDINI O POJMU „VLASTI“ U MODERNI

Od autoritarnosti do kontrole u Postmoderni

Nedavno smo imali u dvjema našim kućama dvije konferencije koje su posvećene bile miru, pravednosti i očuvanju svega stvorenoga i 800. obljetnici Pjesme stvorova sv. Franje Asiškoga. Na obje konferencije bilo je rasprava o jednoj Božjoj riječi iz knjige stvaranja, o onoj kako Bog „podlaže čovjeku“ sve ono što je stvorio, što je izazvalo određenu neslaganja oko razumijevanja pojma „podlaganja“ odnosno „vladanja“ nad ostalim stvorenjima, jer se s jedne strane usmjerilo na crkvene dokumente koji govore o današnjem despotskom odnosu prema svijetu oko sebe, a s druge strane se usmjerilo na pitanje struktura koje omogućuju doslovce ekološko razaranja pojedinih mjesta i regija u svijetu. Pa sam vidio recimo, fotografije nekih svjetskih opustošenih mjesta, ratom razorenih, maksimalno zagađenih mjesta, fotografije koje se ustvari ni na internetu ne mogu pronaći, upravo zbog struktura koje stoje iza takvoga razaranja zemlje, struktura koje su anonimne. Palo mi je napet ono što je Romano Guardini davno pisao u svome kratkom djelu naziva *Die Macht*, a koja se može prevesti s više naših riječi „moć, vlast, snaga“, gdje je analizom prošlih vremena zabrinuto pisao kako današnji (ondašnji) čovjek gubi stare oblike razumijevanja vladanja i moći nad prirodom i čovjekom oko sebe. Naime, pitanje vladanja i upravljanja nad nečim, pitanje moći uvijek je išlo uz određenu odgovornost ili uz određeni argument. Ako je vojska išla u rat, znalo se tko šalje a tko ide, i tko koju odgovornost nosi. Ako si sjekao drva zato što ti je zimi hladno, postojala je određena argumentacija za vlastitu moć nad nečim. Moć ili vlast nad nečim nikada nije išla bez odgovornosti, ili bez opravdanja, pa čak i ako neko opravdanje ili argumentacija uopće nije bila ispravna. Uzimam grube primjere: u antici si sasjekao šumu, da bi mogao napraviti mornaricu, u Srednjem vijeku si nekog spalio na lomači, jer je bio heretik, u Novom vijeku ubijaš jednu vrstu životinja, kako bi se mogao domaći nekog kemijskog proizvoda za lijek. Svijest o moći nad nečim ili nekim imala je svoju argumentaciju.

Današnji čovjek, piše Guardini, „vlada tako da želi moć, ali to ne želi priznati“ i da se „širi takva svijest kao da u pozadini svega što se događa u svijetu ne postoji nitko odgovoran, zapravo da vlada neka instanca koja nema potrebu da odgovara na bilo koja pitanja“. On ovo gleda u promjeni načina mišljenja ljudi koji su još s industrijalizacijom zapravo počeli vjerovati više nečemu strukturalnom, nego čovjeku: više se vjerovalo mašinama, aparatima, mehaničkim postavkama, programima nego

čovjeku, što je apsurdno, jer mašina nema odgovornosti. Ova odgovornost za nešto postajala je sve više anonimna, ili je namjerno anonimizirana. Odgovornost se gubi u anonimnim moćima, zapravo osjećaš da vlada neka moć, ali odgovornost više ne vidiš.

Čitajući suvremene crkvene dokumente zaista nailazimo na elemente koji se s ovim slažu, nailazimo na kritiku moći koja je bezimena, anonimna i protiv koje se čovjek ne može boriti. Moć je jaka ali nema odgovornoga za svoju moć, on je anonimn: iskorištavanje ljudi na radnom mjestu u ime firme, ali ne i u ime onoga tko se na toj mucu bogati, političke prisile na određene opcije uvjetovane opstankom vlastite egzistencije – ne smiješ ništa reći; trgovina ljudima i ljudskim organima, a da se ne zna ime ni sustava ni čovjeka koji iza toga stoji; zlostavljanja na radnom mjestu, u domovima, u obdaništima, a da se krivac vješto skriva; prodaja droge, protiv koje se kao svi tako snažno bore u današnjem svijetu, ali da se i ne postavi pitanje, tko od toga najviše zarađuje; medijska propaganda i zloporaba medija, iza kojih nikad ne vidiš tko vuče konce; pitanje interneta i osobnih podataka, a da ne znaš tko nad tobom ima ogromnu kontrolu; danas aktualno pitanje iskorištavanja rijetkih minerala, iza kojih stoje imena fiktivnih firmi; iskorištavanje prirodnih resursa svake vrste i novca podijeljenog po dionicama, pitanje umjetne inteligencije i sve moguće kontrole i moći koja iz nje proizlazi. Guardini piše, gdje nema odgovornosti, gdje vlada anonimnost odgovornosti, tamo vlada kaos, a kaos ga podsjeća na knjigu Otkrivenja i govor o mračnim silama koje nemaju vlast nad svojim moćima. A nemoć nad vlastitom moći, ono kad ne možeš kontrolirati svoju vlastitu moć, vlast nad vlastitom vlašću redovito vodi u uništenje, suicid, pojedinačni ili kolektivni. Nemogućnost vladanja nad vlastitom moći vodi u sunovrat, jer anonimnost nije samo kaos, anonimnost je „mračna sila“, sila iz pozadine, iz mraka i Guardini je naziva u pluralu „Es-Mächte“ – neimenovane moći, aludirajući očito na ono Freudovo podsvjesno: ne znaš što je, ali tobom vlada. Anonimnost u vladanju je i biblijska slika za „mračne sile“, koje Pavao u Efežanima (6,12) naziva „Vrhovništva i vlasti“, zapravo „vlasti tame“ koje ne trpe istinu i istinoljubivost, pravednost i pravdu, vjeru kao oslonac na Kristovu snagu i Riječ Božju koja spašava. Anonimna vlast zapravo i nije vlast, jer ne želi vladati, što je temeljno obilježje Boga Vladara u Bibliji, nego žele kontrolirati. Bog je onaj koji vlada poviješću, a ne onaj koji kontrolira povijest.

Uz ove konstatacije Guardini razmišlja o pojmu moći kao povijesnom fenomenu i uspoređuje ga s izvornom novozavjetnom porukom o spasenju. Pitanje vlasti i vladanja, ljudske moći nad drugima i nad prirodom nije nešto nepoznato, ali postoje različiti oblici vladanja izraženi u različitim terminima kroz povijest spasenja i kroz ljudsku povijest. Vlast znači najprije određenu moć (potentia): umjetnik koji od kamena pravi oltar, on vlada nad tim materijalom i ima moć da napravi neko djelo; zatim vlast kao autoritet (auctoritas) ima onaj koji stoji na čelu zajednice, vojske, organizacije i o čijoj odgovornosti ovisi uspjeh ili neuspjeh onih kojima je on autoritet; zatim vlast kao vladavina (dominium), koja se uglavnom u političkom smislu razumijevala nad nekim teritorijem i na kraju vlast kao sila (potestas),

određena snaga, naoružanje, vojna moć ili vojna sila koja vlada nad sigurnošću terena ili naroda, ili politička vlast u smislu one zakonodavne, izvršne i sudske. Svi ovi pojmovi označavaju vlast i moć radi uređenja ljudskog života. Međutim, ovim pojmovima Guardini suprotstavlja one koji su obilježili Isusov život: umjesto moći Isus je na križu pokazao *nemoć*; umjesto farizejskog autoriteta, kojeg su imali pismoznanci i saduceji u liku velikog svećenika Isus je imao jedan posve drugi autoritet – nikad nije imao funkcije koje su imali farizeji, saduceji ili zeloti, a pokazao je da su oni više autoritarni nego što su autoritet; umjesto vladavine Isus je izabrao ono što su imali kmetovi u srednjem vijeku a to je *služenje*, jer je javno rekao da njegovo kraljevstvo nije od ovoga svijeta; i umjesto sile Isus je birao *nenasilje* – „svi koji se mača laćaju, od mača i ginu“ (Mt 26, 52). Stvarna vlast nije u rukama onih koji imaju *potentiam*, *auctoritatem*, *dominium* i *potestatem*. Stvarna vlast je u rukama onoga koji se predao, „koji oplijeni sam sebe, uzevši lik sluge i ponizi se do smrti, smrti na križu. Zato ga Bog preuzvisi, jer se nije držao jednakosti svoje s Bogom“. Jer „tko se uzvisuje bit će ponižen, tko se ponizuje bit će uzvišen“. Sva priča zapravo o Kraljevstvu nebeskom čista je suprotnost ovim oblicima vladavine, jer to u takvom kraljevstvu uopće nije potrebno. Ne znam je li nagon za vladanjem nešto urođeno živom biću, o tome naširoko i Guardini raspravlja, ali je gotovo paradoksnno da nemoć, oslonac u Bogu u teškim trenucima i napuštenosti, služenje i ljubav prema neprijatelju, biblijski govoreći imaju toliku vlast u sebi, da ovi Isusovi zahtjevi u sebi nose nešto božanskoga, nešto od božanske vlasti.

Ovo prvo obilježje moći koje se bilježi kao svojevrsna sposobnost čovjeka, da ovlada recimo prirodom često i nesvjesno prenosimo na ovladavanje drugim ljudima, jer imamo talent za to. Sebi tako pripisujemo, iako se to javno uopće ne obznanjuje, moć nad drugim. To se događa i u svakodnevnom životu kada smatram da vrijedim više od drugoga, da radim više od drugoga, da imam više škole od drugoga, kada gledamo na porijeklo druge osobe, iz koje kuće dolazi, pa u sebi komentiramo da nam takav „nema što reći, neka sebe pogleda“, kada druge smatramo već ostarjelima koji se više ne razumiju ni u današnje vrijeme ni u današnju tehniku, kada mlađe gledamo kao balavce koji ništa ne znaju, kada farizejski sagledavam svoj život pa kažem da sam u obvezama redovitiji od mnogih, kada sabirem greške i pogreške, propuste ili grijehe drugih, pa iz svoje perspektive uzimam vlast nad drugim, optužujući, sudeći i osuđujući. Ovo pokazivanje nad-moći nad drugima u svakodnevnom životu bježi zapravo od „nemoći križa“. Jer čovjek se teško može poniziti, uglavnom steži da nadvlada, da se pokaže u „nadvladavanju“ drugoga. Nekad u svakodnevnom životu, kada recimo čujemo za neki skandal ili za nešto negativno, znamo reagirati upravo riječima vladanja: „da ja imam neku moć, riješio bih ja to sad pa sad“. To su sve elementi koji u tako malim stvarima nastoje preuzeti kontrolu.

Autoritet je također jedan od oblika vladanja, kako smo vidjeli, no znamo to i iz svojih pravila i svojih utemeljitelja, da autoritet počiva na *osvjedočenosti čovjeka*, a ne samo na poziciji. Autoritet može u običnom životu biti i netko tko nije na poziciji, koji nema neku veliku funkciju i koji nema neku veliku školu, jer ne ovisi autoritet od

funkcije, nego od osobne uvjerljivosti, zapravo osvjedočenosti. Gdje nema osvjedočenosti autoritet postaje gluma, glumatanje, koje je često popraćeno grimasama umišljenosti u svoju veličinu, koje očekuje da ga se hvali i koje očekuje da mu se pokloni. Glumljeni autoritet na temelju neke pozicije nije ništa drugo nego osjećaj farizejske autoritarnosti (sjedoše na Mojsijevu stolicu, a ni prstom ne bi makli), zapravo samo osjećaj vladanja nad drugima. Glumljeni autoritet se uglavnom raspadne i zaboravi kao da nikad nije ni postojao, dok stvarni autoritet ostaje živjeti, jer se na njega često poziva, uzima za primjer ili za savjet u nečemu teškome. Nama je to poznato s političke scene, pun je sepet onih autoriteta koji su tema medijskoga prostora, ali kad ih nestane, nitko ih više i ne spominje. Autoritet je stvar osvjedočenosti, a autoritarnost je zapravo kontrola drugih u velu nekog farizejskog predstojništva i zastupanja drugoga.

Ovaj treći element odnosa između riječi *dominus* i *servus*, između vladara i podanika, gospodara i kmeta, zapravo između Boga i sluge Božjega, poznat nam je dobro iz biblijskih ali i drugih izvora. *Dominus* je u prisporobama gospodar, aluzija na Gospodina, kao ime koje pripisujemo samo Bogu, a kao vjernici sebe zovemo slugama. *Služenje* je vrlo često tema mnogih naših sastanaka i duhovnih vježbi. Služenje je postalo pomalo riječ koja je doživjela svoju „inflaciju“, istrljala se, o njoj se puno govori, nju se zahtjeva, na nju se stalno poziva i nekima se kosa na glavi diže kada čuje riječ „služenje“. Služenje nekom danas zvuči kao ponižavanje, što uistinu njezin smisao nije, jer i danas čak imamo u riječima *servis*, *ministarstvo* ili u riječi *đakon* ono što je izvorno služenja. Mi smo međutim *servise* pretvorili u mehanizme koji od ljude izvlače novac, ministarstva u božanstva kojima se treba klanjati, a prva služba u crkvi uopće, služba brige za one nemoćne nije više u crkvenom trendu. Sigurno da ima osoba koje u svome poslu osjećaju što znači služiti i o tome puno ne pričaju, ali mnogi smo u služenju postali heroji koji se samo na slikama, objavama i vijestima pokazujemo kao velike sluga i veliki vjernici, dok u stvarnosti služenje preziremo. Pa i onda dakle kada i malu žrtvu napravimo, kada smo odvojili vrijeme za drugoga, kada si izišao u susret čovjeku da ga saslušaj, kada uradimo neko milosrdno djelo, rado bismo to pokazali da se naše služenje vidi. Čest je slučaj da se vani, pred drugima pokazujemo kao velika žrtva, kao žrtva svojih zajednica ili žrtva prošlosti, ističući se tako kao velike sluga. Ima ljudi koji su vječita žrtva: stalno im netko radi o glavi, stalno su u njegovom okruženju prisutni neki neprijatelji, pa i nevidljivi, stalno se sabotiraju sve njegove dobre i velebne namjere, a ustvari sve dobro drži pod kontrolom i ima vrlo jasan cilj pred sobom. Malo je danas samozatajnih služenja, onih skrovitih, onih nevidljivih, koja su znana samo Bogu. Da, to su oni koji se svoga služenja ne drže kao „plijena“ koji bi trebao dokazati njihovu žrtvu, nego „se oplijeniše“ sami, ponizni pred Bogom, jer za samozatajnost nije potrebna potvrda, nije potrebna internetska objava.

Ovaj četvrti moment „*potestas*“ vidljiv je danas u silama svijeta i u načinu upravljanja oružjem odnosno upravljanja nad pojedinim segmentima političke vlasti. Zar današnji svijet u uporabi sile i oružja ima namjeru da donese sigurnost na zemlji? Zar nisu sva današnja natezanja oko mira i završetka ratova, oko pravednosti i

nepravednosti nekih politika, oko diktatura i velikih pomiritelja (dealmakers) zapravo samo izraz kontrole nad drugim, „držanja u šaci“ zbog stvari koje s ratom i mirom nemaju nikakve veze.

Guardini piše da će za naše vrijeme, u kojem anonimna vlast preuzima kontrolu nad svijetom, od ključne važnosti biti tri kreposti ili tri vrednote: ozbiljnost koja će se temeljiti na istini, hrabrost koja će se smjeti suprotstaviti kaosu i askeza koja zna kontrolirati samoga sebe. Askeza – na grčkom „askein“ znači „vježbati“, i pri tom se misli na vježbanje u krepostima. Između Božje vladavine i ljudske sile, da tako kažemo Božjeg upravljanja svijetom i ljudske kontrole nad svijetom, on predlaže ozbiljnost, hrabrost i askezu kao elemente „kontrole nad sobom“. A kontrola nad sobom je zapravo mogućnost realnog sagledavanje sebe samoga u pitanju „tko sam“ i „zašto sam tu“. Jedino u samokontroli i svijesti o svojoj realnosti kao biću koga je Bog stvorio kao čovjeka među drugim ljudima moguće je vladati, ili ljepše rečeno, upravljati onim što ti je Bog darovao, svojim talentima, svojim dobrima, svojim poslovima, svojim zajednicama i svojim prirodnim okruženjem i okolišom. Jer i Isus nije kontrolirao ljude, nego je upravljao svim životnim situacijama na dobro. Kontrola je za mračne sile.